

more ubraniti karikiranja kmečkih postav. Na ta način postanejo te neresnične, nekako take, kot se zde mestnemu človeku. Videti je, kakor bi si bil Jaklič zgodaj ustvaril skico za svojo kmečko povest: fant in dekle se imata rada, ženitvi se upirajo starši ženina ali neveste. Konec more biti dvojen: eden zaljubljenec vzame posili nekega tretjega, ali pa se po zaprekah končno dobita. Takih motivov je v knjigi nad polovico. Jezik razodeva človeka, ki je imel dosti smisla za plastiko, a vse v smeri iskanja in poudarjanja folklorne, toda danes je tudi v kmečkih povestih jezik bolj pester. Vsak pisatelj zasluži zbrane ali izbrane spise in čim trajnejša je njegova beseda, tem bolj smo jih veseli in tem bolj opravičujejo pisatelja in založnika. Jaklič pa nam more danes s svojim slogom, problemi in tehniko zelo malo povedati. — Vendar pa je knjiga zanimiva kot simbol svoje vrste, saj kaže na eni strani na precejšnjo stagnacijo pri večini naših založniških podjetij, ki menijo, da so opravila svojo dolžnost pri razvoju naše literature s ponatisom priznanih stvari, izdajo kakih zbranih ali izbranih spisov in s prevodi. Na drugi strani pa opozarja na našo literarno revščino, saj ima marsikdo, ne vem zaradi kakšnega nesporazuma ali naivnosti, te vrste knjige za našo tekočo, sodobno literarno produkcijo.

Tone Šifrer

CVETJE IZ DOMAČIH IN TUJH LOGOV.

Janez Cigler: Sreča v nesreči. Priredil dr. Rudolf Kolarič. 11. zv. Celje 1936. V dobi, ko je inteligentni interesent za slovensko literaturo imel že Prešernovo pesem po raznih časopisih, je imelo preprosto ljudstvo le nekaj slabih prevodov raznih pobožnih povesti. Spretni pisatelj molitvenikov, Cigler, je napravil pogumen korak in napisal prvo slovensko povest, ki sicer ni drugega kakor dolga pridiga, a jo je ljudstvo vendar rado imelo, saj se dejanje godi po različnih krajih in ljudem so francoske vojne obzorje gotovo precej razširile. Dr. Kolarič je izdajo priredil, jo opravičil ter pokazal vso preproščino zgradbe in sloga. Danes se zdi zgodba skoro humoristična in obupno enolična.

F. S. Finžgar, Študent naj bo. Priredil Jakob Šolar, 12. zv., Celje 1937. Ta sveža zgodba o kmečkem otroku, ki gre v mestne šole in postane tam malodušen in zagrenjen, če ni dovolj krepak, kot je bil študent Francelj, se še zmeraj prijetno bere. Zaradi drugačne organizacije današnje gimnazije je mlademu rodu marsikatera stvar težje razumljiva. Že sam izraz in govor o latinskih šolah mu ni domač, toda pripovedovanje je tako, da bo študent zgodbo še vedno s pridom bral, dasi je tak ali podoben tip iz študentovskega življenja skoraj docela izginil, saj je zdaj življenje mladih šolarjev pač vse drugačno. J. Šolar je napisal primeren uvod in izpustil nekaj prizorov, brez katerih je konec bolj zgoščen; dodal je tudi opombe in zanimiv komentar, ki mnogokje osvetljuje način Finžgarjevega ustvarjanja.

N. V. Gogolj, Revizor, prevedel dr. Ivan Prijatelj, priredila dr. Silva Trdina. 13. zv., Celje 1937. Nehote je postala tudi izdaja tega prevoda posvečena Prijateljevemu spominu. Uvod S. Trdinove je dovolj natančen in informativen za razumevanje dela, saj ne manjka niti grafikon zgradbe, a izbira udarnih stavkov, ki grafikon tolmačijo, je dosti prisiljena in čisto neprepričljiva.

Tone Šifrer

To pot res samo na rob. Če dva skoraj ob istem času sprožita enake pomisleke, bo že nekaj na tem, da marsikoga pečejo. Cesar se je Šifrer v svojem poročilu (Jaklič, Izbr. spisi) samo dotaknil, je Legiša v 10. št. »Sodobnosti« (Na rob nekaterih literarnih pogovorov) obširneje razpredel. Zaseduje me misel, da po tako izhojenih poteh, s tako serafinskimi prijemi in včasih celo malo naivnimi pogledi, ne bomo zadeli bistva teh vprašanj. Zato nekaj opazk.

Takoj spočetka se Legiša dotakne revij. Med stvari, ki slabšajo zaslužek literata šteje — če ga prav razumem — tudi revije. »Štirje literarni listi so za število Slovencev bržkone preveč, in naravna posledica tega je, da se mora manjšati že tako ne posebni honorar, na drugi strani pa, da gradivo zanje ne more biti tako prerešeto kakor bi se spodobilo glavnim revijam.« Vselej me je še zbolelo, kadar mlad človek oznanja demontažo kot sredstvo ozdravljenja razmer. Ponavadi je to le življenjska boječnost, ki se skriva zdaj pod to zdaj pod drugo masko. Štiri revije nikakor niso preveč, če so nastale iz pravih in nujnih potreb. Honorarji bi se za enkrat prav malo izpremenili, če bi ta ali ona revija prenehala, pisatelji pa bi občutili na lastni koži občutno pomanjkanje honorarjev, čeprav majhnih. Nikakor ni verjetno, da bi bilo gradivo bog vedno kako bolj prerešeto, morda bi se še težje razvijali talenti in sicer taki, iz katerih se bodo naredili možje. Štiri revije bodo šele takrat odveč, kadar bo tej ali oni ugasnila vitalna sila, ki je edini in pravi vzrok za potrebo. Nizki honorarji so posledica marsikaterih vzrokov. Preglejte kartoteke naročnikov in videli boste novo fiziognomijo čitajočega občinstva. Danes naročajo revije po večini ljudje, ki nimajo s čim plačati in naročili bi ljudje, ki na to niti misliti ne morejo. Opuščajo pa revije ljudje, ki priznavajo slovensko kulturo, le kadar jo poslovno rabijo. Vsak urednik bo potrdil, da presegajo, kadar se zažene nov val krize, odpovedi primerno dobro situiranih slojev daleč odpovedi revnejših slojev. Značilno je, da odpovedujejo revije celo predstavniki slovenske kulture, ki ne poznajo brige za življenje. Sproletarizirani uradnik, delavec čutita večjo odgovornost do rasti slovenske kulture kakor plasti, ki so si še pred nedavnim prilaščale naslov: slovenska inteligenca. Podeželski notar, ki odpoveduje revijo z motivacijo, da se ne strinja več s pisanjem, ki je »zanj vprašanje življenja in vprašanje obstoja imovine in možnosti pridobitka«, je povedal odkritosrčno. — Vprašanje strankarske odvisnosti, ki ga Legiša načenja z vprašanjem revij, je za nas še prav posebno važno. Vsak urednik mora računati z izrazi strankarske zagrizenosti in je prepričan, da je resnična slovenska kultura rasla vedno ob in nakljub strankarskim diktatom. Vprašanje osvobojenja je spričo konkretnih razmer težko, vendar ne neizvedljivo, pogoji zanj pa bodo vselej le vitalna sila in nujna potreba, ki sproži zavestne sile. O težkočah takega osvobojenja me prepričuje usoda mladega slovenskega pisatelja, ki je na cesti in je prosil za službo v neki tovarni, da bi mešal kemikalije po 4 din na uro. Službe ni dobil, ker — tako so motivirali — vidi na svetu same krivice. Obenem mu je ravnatelj tovarne, narodni poslanec, »šaljivo« dejal, da je usoda slovenskega literata, da mora trpeti, če že hodi po tej poti in da bo že dobil po smrti spomenik, če se bo izkazal. Tak je odnos narodnih predstavnikov do kulture. Prav temu pisatelju so skoraj ob istem času narodni zastopniki drugega političnega naziranja prepovedali njegovo dramo na odru, češ da ruši z njo narodne svetinje. Pisatelj, postani torej podgana! Presenetilo me je, ko je pisatelj, ki je sam doživel, da so mu izrgali Cankarjev tekst iz knjige, zapisal ob Jegličevi smrti, da »uničenje Cankarjevega dela (sežig Erotike) ni zraslo iz nekulturnih osnov, marveč iz svetega prepričanja, da taka kultura mora Slovincem le škodovati...« Še korak in taka razlaga je lahko povod nekulturnemu dejanju. Izkušnje so me prepričale, da se politična zagrizenost zvesto prenaša naprej, tudi v mladino, ki je očete obsojala. Kakor hitro se zbere deset mladih ljudi novega kulturno političnega programa, je prva njihova skrb, kako ubiti to ali ono revijo.

Vprašanje revij in osvoboditve od ozke strankarske mentalitete je tudi vprašanje vitalitete. Prav sedaj, ko je problem slovenstva in slovenske samobitnosti tako živ, se urednik s skrbjo povprašuje po slovenski tvornosti. Če

bi bila slovenska tvornost enaka hotenju in željam, bi bile štiri revije premalo. Vsak urednik pa bo rad potrdil, da je n. pr. danes vse drugo lažje dobiti, kakor pa živo pisan članek o slovenskih problemih. Če se po večletnem prizadevanju in tuhtanju naposled izcimi drobna knjižica, se v njej pokaže taka nestvarnost naših političnih in kulturnih »pogledov«, da se človek le čudi. — Problemi grizejo pogosto lastne repe. Še nikoli nisem bil tako prepričan kakor sedaj, da je vprašanje slovenske svestnosti, vitalitete in tvornosti le vprašanje dejanj, ne pa besed.

Znameniti kritik svojega časa Sainte-Beuve ni privoščil Balzacu pravičnega in dobrega pogleda. Ko je deset let po Balzacovi smrti priznal njegovo delo, še vedno ni mogel imenovati Balzacovega imena. Legiša pa je v svojih izvajanjih o kritiki prerahločuten in prenežen. Vsaka kritika, tudi najpopolnejša, je prinašala boj.

Res je, kritike nimamo več. Skoraj neopazno je izginila iz naših revij. Zakaj? Vzrokov je več. Kritiku je njegovo delo življenjski problem. Resnična kritika zahteva širokega obzorja, velike naobraženosti, globokega občutja, tudi inspiracije in je stvariteljica novih kulturnih vrednot. Zato so pravi kritiki redko sejani. (Šalda!)

Danes kritike ne prenesemo, zahtevamo slepo vero in sovražimo ugovore. Ko se je v javnem življenju izpodrezala možnost kritike, se je pričel uveljavljati dogmatični fanatizem; le-ta ne dopušča kritike, ki je bila in bo le vrednota prave in resnične demokracije, v kateri se spoštuje individualna človekova svoboda. Življenje mora kritiko dovoliti in jo tudi prenesti.

Nasproti Legiši, ki obžaluje nekatere trde prijeme v kritiki, trdim, da kritika pravega pisatelja še nikoli ni ubila. Kdor je ne prenese, si ni s sabo na jasnem. Tudi izpremenila ne bo pisatelja in če bi se pisatelj kritiki vdal, ne bo več pravi pisatelj. V naših tesnih razmerah kaj lahko slaba kritika odvrne založnika od pisatelja, imamo pa tudi primere, da je neodgovorno hvalisanje — in prav v tem bi tudi Legiševe opazke potrebovale korekture — pokvarilo pisatelja. Glede klikarstva naj bo Legiša prepričan, da nismo na boljšem kakor Hrvati, le da se pri nas opravlja vse podtalno in s terciarsko hinavščino. Po Vidmarju res nimamo več kritike razen Koblarjeve gledališke kritike in novih poizkusov znanstvene in sociološke kritike. Vse drugo je bolj ali manj navadno poročanje.

Kritika je vedno fino zrcalo nivoja, po njej se sodi tudi čas.

Težki očitki padajo na našo prevodno literaturo. »Za kupe takega nepotrebne blaga so šli tisočaki«, kliče Legiša, in po pravici. Prevodi so nam bili nujno potrebni, dobrih literarnih in znanstvenih del imamo še vedno premalo prevedenih. Ko so založniki spoznali, da je zalaganje prevodov rentabilno, so začeli zalagati brez izbire. Padli so honorarji, padla je cena domači literaturi, padel je vsak kriterij. Danes se med elitne založbe prištevajo nekatere, ki so izdale nekaj dobrih prevodov, med kulturne založbe se pa štejejo tudi take, ki niti tega niso storile in so le stregle slabemu okusu bralcev. Slovenska Matica, ki je mogoče prve čase res zaradi pomanjkanja domačih del segla po prevodih, bi morala danes izpremeniti svoj program in postati zopet iniciativna slovenska založba.

Vprašanje prevodov je kočljivo. Nihče ne bo tajil, da je naš trg preobložen s prevodi, čeprav so nam bili nujno potrebni. Toda v našem prevodnem slovu vidim še drug narobe svet. Dokler je bilo prevajalcu delo doživljanje in soustvarjanje, je imel prevod kulturno vrednoto. Ko pa je pisatelj pričel prevajati za zaslužek, za dnevno tlako in ni več pazil, kaj prevaja in kako, je

grešil nad samim seboj in nad slovensko literaturo. Taki pisatelji niso nič manj krivi kakor založniki, ki so — kakor pravi Legiša — »porabljali kulturnega delavca za posel, ki mu ni vselej prikladen, ali ki ovira njegovo izvirno delo.« Dvomim, da bi Legiševo priporočilo »temu poglavju posvetiti več pozornosti in imeti bolj pod nadzorstvom politiko trgovskih založnikov«, kaj pomagalo. Velika odgovornost je pri tem tudi na slovenskem pisatelju. Če bi bili slovenski knjigi, propagandi in izdajanju posvetili toliko truda, kakor smo ga prevodom, bi nedvomno uživala boljši sloves. Sicer pa dvomim, da je slovenska knjiga tako pod psom, če pregledujem nenehno nastajanje novih založb, ki posebno v zadnjih časih odtegujejo svoje delovanje kritiki. Kadar se bodo pa obravnavala vprašanja prevodne literature in slovenske knjige, bi utegnil marsikateri pisatelj kaj zanimivega povedati, kako se je z njegovo knjigo ravnalo.

Še enkrat se mi vsiljuje vprašanje, ali so vsega krivi res samo založniki? Slovenski pisatelj, ki si lasti ta naslov, v kolikor ga ni že zamenjal za širši pojem književnik, je pogosto prevajal brezvestno, zanemarjal jezik, da so se nakopičili prevodi, v katerih mrgole smiselne in jezikovne napake, prava koseščina. »Književnik« vodi institucije, sestavlja založbam programe, uvršča slabo blago, prevaja sam dela, ki so nam docela nepotrebna.

Neka založba je izdala pred kratkim časom vabilo na naročbo, v katerem trdi, da bi rada izdajala originalna slovenska dela, če bi jih imela, oziroma če bi jih slovenski pisatelj napisal. Izgovarja se, da že prihaja čas, ko bo tudi sama lahko zalagala slovenske knjige, ki bodo baje kmalu dosegle evropsko višino. Kaj je dejal na to slovenski pisatelj? Tisti, ki je sodeloval sam pri založbi in dobro vedel, da se zalagajo tudi prevodi, slabši kakor je 50% slovenske originalne produkcije. Kaj so dejali drugi pisatelji? Kaj pomeni dejstvo, da slovenskega pisatelja tak merkantilni cinizem nič več ne udari? Ali se ne zaveda časti svojega dela? Kdo je potem kriv? Ali ne vladajo razmere, kakršne celo sami podpiramo? »Književnik« je izpodjedel slovenskega pisatelja.

Juš Kozak

BOŽO VODUŠEK

Ivan Cankar. Založba »Hram«. Ljubljana. 1937. 166. str. — Naša kritika je doslej uporabljala psihološke prijeme po večini le priložnostno in eklektično; po navadi se je gibala zgolj v mejah zastarele spekulativne psihologije, ki ni mogla s svojimi mehaničnimi in veliko presplošnimi »shemami duše« (A. Adler) niti zajeti vseh psiholoških pojavov, še manj pa je mogla rešiti vprašanje vzročnosti duševnega življenja. To se je zlasti pokazalo ob tako zamotani osebnosti kakor je Ivan Cankar. Voduškova knjiga je pri nas eden prvih primerov dosledne uporabe moderne psihologije v umetniški kritiki; je pa hkrati tudi dokaz, da je psihološka metoda danes že nepogrešljiv pripomoček sleherne analize umetniškega ustvarjanja.

Izhodišče Voduškovih izvajanj je razmerje Cankarja-umetnika do družbe. Prvi rezultat Cankarjevega spora z družbo je spoznanje umetnikove nepotrebosti in izobčenosti; z različnimi idejnimi in čustvenimi poantami — od strastnih ljubezenskih napadov na domovino do socialne in etične kritike — se ta zavest stalno ponavlja; njene metamorfoze obravnava Vodušek razvojno v okviru prvih treh dob Cankarjevega udejstvovanja, ki jih je pisatelj sam označil v »Jubileju«: mladeniške dobe (do 1898), bojevniške dobe (do konca 1902) in dobe resignacije, ki traja nekako do »Bele krizanteme« in s katero zaključuje Vodušek svoje razpravljanje. Preko zelo natančne analize psiholoških sestavin glavnih Cankarjevih problemov, namreč umetnikovega odnosa do družbe, do domovine, njegove borbe za resnico in